

Colette Soler*

Teorija in praksa v psihoanalizi

Od kod izvira vprašanje, s katerim se danes tu ukvarjamo? Nedvomno iz dejstva, da se teoretske propozicije psihoanalize uporabljajo zunaj psihoanalize, v kulturi in na Univerzah. To drži za tukajšnjo situacijo in v veliki meri tudi za ZDA, kjer akademiki poznajo analitične tekste, zlasti Lacanove, in jih berejo in uporabljajo za reference, tako kot bi uporabili druge filozofske ali literarne tekste, s katerimi hranijo svoja lastna dela. Za feminizem in denimo za »cultural studies« v ZDA je bil Lacan prava mana, tako kot je bil Freud, sicer v drugačnih okoliščinah, mana za nekatere pisatelje svojega časa. Recimo, da gre za transfuzijo iz teksta v tekst, s katero ni nič narobe, saj je popolnoma upravičena, kolikor psihoanaliza na osnovi svoje prakse postavlja propozicije, ki veljajo za vse subjekte in onstran njene prakse. Denimo tile sloviti primeri: ni spolnega razmerja, ni dialoga, resnica je lažniva itn., da ne naštevam dalje.

Sicer pa je psihoanalitična praksa rezervirana za analitike in tisto, kar nauči vsakega analizanta, velja le za njega samega in morda še za nekaj drugih, saj je Lacan vpeljal prehod, v katerem poskuša analizant prenesti tisto, kar se je naučil, na nekaj drugih, ki imajo isto izkušnjo.

Vendar pa to vprašanje, ne glede na to, kako se ga lotimo, ne dopušča zunanjega pogleda: bodisi smo znotraj bodisi zunaj diskurzivnega dispozitiva psihoanalize – za kar seveda ne zadošča, da se uležemo na kavč. Ni metagovorice, govorjenje [*dire*] vsakogar je funkcija diskurza, v katerega je ujet. Natanko to imam v mislih, ko pravim, da ni zunanjega pogleda.

Naj že takoj izločim idejo, ki so ji naklonjeni nekateri misleci, namreč da bi lahko med teorijo in prakso posredovala predstavitev primera. Tega ne verjamem. Psihoanaliza obstaja kot diskurz, se pravi, da ni ne znanost ne umetnost, čeprav si lahko z znanostjo deli ideal racionalnosti oziroma znanstveni duh – kar najdemo pri Lacanu –, medtem ko ji je z umetnostjo skupno dejstvo, da spravi v

* Psihoanalitičarka, pobudnica ustanovitve in so-ustanovna članica Psihoanalitične Šole Forumov Lacanovskega polja (PŠFLP), AME (Psihoanalitičarka članica Šole), prakticira in poučuje psihoanalizo v Parizu, v Franciji.

igro določeno večino [*savoir faire*], ki ni nikoli preprosta aplikacija analitikove vednosti.

Obstaja torej to, kar je v neki psihoanalizi rečeno, recimo govorjenje analize, in na drugi strani tisto, kar se govori o analizi v svetu kulture, na Univerzah in celo to, kar o psihoanalizi govorijo tako imenovani psihoanalitiki. Predstavitev primera, se pravi to, kar govori analitik in kar pravi, da počne z analizantovim govorjenjem, je treba vključiti v govor o psihoanalizi.

Torej ni nobenega zunanjega pogleda. Naj izrazim problem, ki ga to postavi in kot ga vidim znotraj psihoanalize. Kultura, recimo na kratko intelektualci, najdejo v psihoanalizi formule, ki jih včasih nagovorijo, kar jih stimulira v njihovi produkciji, vendar pa jim diskurz, iz katerega govorijo, ne dovoljuje oceniti utemeljenosti teh propozicij, saj slednje utemeljuje le analitični diskurz. Lahko jim zaupajo ali ne in jih uporabljajo v druge namene, ki so sicer legitimni, vendar pa je očiten rezultat tega nekaj, kar bi imenovala filter, saj tisto, kar gre skozi in se prebije v drugi diskurz, ni analitična teorija, temveč kosi oziroma sentence, ki so v največjem soglasju s skupnim izkustvom oziroma s trenutnimi skrbmi. To velja na primer za »ni spolnega razmerja«, ki ga najdemo tako rekoč povsod, saj sovpada s splošnimi nesrečami in ljubezni, ali denimo za Drugi užitek na ženski strani, ki je bil za feministične boje kot naročen. Kot sem že rekla: s tem ni nič narobe.

Toda kot psihoanalitičarka lahko uveljavim tudi druge propozicije, ki so pri Lacanu prav tako temeljne in za katere mislim, da jih je nujno upoštevati v naši današnji diskusiji, namreč natanko vprašanje, kako daleč gremo lahko v diskurzu o psihoanalizi brez psihoanalize kot izkušnje.

38

Nezavedno – in če rečemo NZV, je treba dodati tudi njegove konsekvence –, NZV se umešča z diskurzom in ne obratno, značilnost NZV je, navajam, »da obstaja zgolj preko diskurza«.¹ Drugače rečeno, obstoj NZV in njegovih konsekvenc je odvisen od tega, kar Lacan imenuje analitikovo govorjenje, in obstaja le po njem. Tudi veliko drugih tekstov pravi isto. Poleg tega opozarjam, da brez prakse ni teorije. Teorija česa bi sicer bila? Pomislite na Freudove začetke: vse se

¹ J. Lacan, *Televizija*, prevedla Alenka Zupančič, *Problemi-Eseji, Problemi*, XXXI, št. 3/1993, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana 1993, str. 57.

začne s prakso. Najprej s samotarsko prakso, nato s pacienti, s preučevanjem sanj in tvorb nezavednega. *Interpretacija sanj* je teorija Freudove prakse dešifriranja in interpretiranja.

Lacanove izjave, ki sem jih pravkar izpostavila, konkretno pomenijo dve stvari, ki zadevata pola zunanosti in notranosti, med katerima sem razlikovala. 1) Za tako imenovane praktike [*practiciens*] velja, da vsaki psihoanalizi ne uspe priti do obstoja NZV. Praksa ne zadošča za analitični diskurz. Od tod dispozitiv prehoda, ki poskuša to podvreči preizkusu.

Zunaj psihoanalize lahko govorimo o NZV in o tem, kar iz njega deducirata teoretika psihoanalize Freud in Lacan, toda v tem primeru govorec govori o nečem, česar ni zanj vzpostavilo nobeno neposredno izkustvo. Manjka mu torej sleherni preizkus realnosti, s katerim bi ocenil veljavnost in uporabo tega, kar si izposoja. Pa vendar: obstaja neki možen preizkus, namreč preizkus teoretske koherence, ki ga ne gre zanemariti, saj gre za preizkus, ki mu lahko podvržemo samo Lacanovo poučevanje. Toda ta preizkus ne zadošča, in sicer iz logičnih razlogov, ki jih je razvil sam Lacan: ni koherence, ki ne predpostavlja nečesa nekoherentnega.

Sicer pa je bila Lacanova formulacija v resnici ostrejša, saj je dejal, da je diskurz o NZV obsojen diskurz, namreč obsojen na to, da zgreši tisto, o čemer govori (kar je za poučevanje psihoanalize velik problem). Še več, za tiste od njegovih formul, ki so se obdržale, je dejal, da so »padle v kanalizacijo«, kar pomeni, da so postale neoperativne, kot pravi v »Razlogu za neuspeh«.² Njihova razširitev bi dejansko lahko bila diaboličen instrument za prekinitev dejanja.

Zlahka vidimo, da je vse to tesno povezano z vprašanjem prihodnosti psihoanalize. Psihoanaliza namreč ni odvisna od razširjanja teorije, temveč od analitičnega diskurza in od specifične družbene vezi, ki jo vzpostavi med analitikom in analizantom.

Vprašanje: kaj lahko psihoanaliza pričakuje od razširitve analitične teorije na področje kulture in akademije? (Pravzaprav bi morala reči na področje družbe-

² Cf. J. Lacan, »La psychanalyse. Raison d'un échec«, v: *Autres écrits*, Seuil, Pariz 2001, str. 341–349.

nega, saj, kot pravi Lacan, kultura ne obstaja, temveč obstaja zgolj tisto, kar regulira družbeno vez in s tem orientira mišljenje.) Očitno imamo dobre razloge za trditve, da ta razširitev prispeva k ohranitvi psihoanalize.

Zakaj? Zato, ker je teorija po definiciji solidarna s hipotezo subjekta, za katerega se predpostavlja, da ve (SsS³). V poljubni teoriji je SsS, drugače rečeno Drugi, bog filozofov, vselej latenten, kot predhodni kraj označevalcev teorije.⁴ Pogoje te prakse je torej transfer, se pravi postulat subjekta, za katerega se predpostavlja, da ve, in vednosti lahko predpostavimo subjekta samo pod pogojem, da se je neka vednost pojavila oziroma proizvedla. Kar potrjuje tudi Freudov primer Podganarja: čeprav je spisan pred pojmom SsS, ki ga je proizvedel Lacan, ob njegovem branju ne ugotovimo le, da je Podganar že slišal za Freuda, temveč da je bral njegovo *Psihopatologijo vsakdanjega življenja*, tako da je Freud, ko pride k njemu, že investiran s transferjem, in sicer skozi vednost, ki jo je privedlo do obstoja njegovo govorjenje.

Menim, da je to tudi Lacanova ideja iz »Italijanske opombe«: brez proizvajanja vednosti psihoanaliza ne more biti še naprej »iskana na trgu«.⁵

Pravzaprav gre za vprašanje ponudbe: ponudba vselej predhodi povpraševanju, toda kako se analitična ponudba vzpostavi v družbenem? Rekla bi, da se vzpostavi s kapilarnostjo, ki se proizvede takoj, ko slišimo koga govoriti o psihoanalizi (televizija, zdravniki, znanci itd.). In kako bi ob takih priložnostih o njej govorili brez sklicevanja na kanonske tekste in njihove komentarje? Upravičeno lahko torej predpostavimo, da transfer do psihoanalize ne bi ostajal brez prenosa »teoretskega« korpusa. (S tem postane jasno, da je bujno razraščanje takšnih in drugačnih psi- publikacij, in to ne le psihoanalitičnih, v službi boja za transfer.)

40

Toda obstajajo tudi trditve, ki kažejo v nasprotno smer. Ne moremo zanemariti učinka entropije vseh teh diskurzov o psihoanalizi, njihove zvođenosti, zmešnjave in izčrpanosti. Ne moremo zanemariti niti dejstva, da poučevanje psi-

³ Okrajšava za francosko sintagmo: *sujet supposé savoir*, »subjekt, za katerega se predpostavlja, da ve.«, *op. prev.*

⁴ V zvezi s tem si poglejte »La méprise du sujet supposé savoir« v: *Autres écrits, op. cit.*, str. 329–339.

⁵ Cf. J. Lacan, »Italijanska opomba«, v: *Filozofski vestnik*, št. 1, 2010, str. 34.

hoanalize v zadnji instanci ne zadošča za to, da nekdo postane analizant. In končno, kar je najpomembneje, da se je sama predpostavka vednosti premestila v sodobni diskurz, nedvomno zaradi uspeha neke druge, namreč znanstvene vednosti, se pravi formalizirane vednosti, ki izključi subjekta. Od tod veliko post-humanistično obžalovanje, ki zadeva objektivacijo posameznikov. Vendar pa sta bila uspeh znanosti in kapitalizma dodobra uveljavljena že za časa Freuda in še bolj na vrhuncu Lacanovega poučevanja. A kljub temu jima je uspelo vzpostaviti in zopet vzpostavljati transfer do psihoanalize. Kaj je odločilni element njunega uspeha? Je to stvar zgodovinske konjunktore ali stvar njune genialnosti? Kaj tako posebnega sta naredila?

Nakazujem zgolj neko možno smer odgovora, ki je zame še vedno odprto. Lacan je zavračal izraz teorija, saj je ta vedno povezan s subjektom, za katerega se predpostavlja, da ve (SsS). Sprašujem torej: ali je psihoanalitik, ko mu uspe »misliti njegovo izkustvo«, v transferju?

Če verjamemo Lacanu, za Freuda in Lacana ni značilno to, da sta preprosto govorila o psihoanalizi, temveč sta prenašala črko, kar pomeni, da sta tisto, kar je zanju odložilo psihoanalitično izkustvo besede, prenesla v zapis. Za prenos črke ne zadošča pisanje na papir, temveč je za tiste, ki jo prenašajo, navajam: »novost njihove vednosti v tem, da ne predpostavlja, da Drugi o tem ničesar ne ve.«⁶ Črka je zunaj transferja: da učinkuje, ji ni treba verjeti, in prav tako ni treba verjeti, da nekaj pomeni. To je bila že teza iz »Ukradenega pisma«. Isto idejo najdemo tudi v pripisu k XI. Seminarju iz leta 1973, kjer Lacan trdi, da ga pred tem, da bi »počel neumnosti«, in neumnost je označevalec, varuje »to, da imam zapisa več, kot bi mislil«.⁷

Na tej osnovi lahko nedvomno razumemo dejstvo, ki bi nas moralo sicer bolj presenetiti, namreč da psihoanaliza, ki jo ostro in vztrajno napadajo – Popper zaradi njene neovrgljivosti, inkvizicija našega časa označuje Freuda in Lacana za prevaranta, medtem ko intelektualci napadajo nekonsistentnost njunega O-

⁶ *Encore*, str. 89/90. Cf. J. Lacan, Seminar XX, *Še*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana 1985, str. 81.

⁷ J. Lacan, »Postface au Séminaire XI«, v: *Autres écrits*, Pariz, Seuil 2001, str. 506: »c'est que d'écrit j'ai plus que je n'écrois«. *Écrois* je fonetični zapis za *je n'en crois* (»kot bi mislil«), ki povezuje glagol *croire* (»misliti, verjeti«) in samostalnik *écrit* (»spis, zapis«). *Op. prev.*

dela –, da psihoanaliza iz teh viharjev vedno izide nepoškodovana. Kar sicer ne pomeni, da ji ne pretijo druge nevarnosti.

Vednost zunaj transferja, ki ne predpostavlja Drugega? Kako je mogoče to misliti? Zlasti glede na to, da Lacan hkrati trdi, da je vednost v Drugem, da jo je treba vzeti iz Drugega. Menim, da se je treba na tej točki obrniti na njegovo definicijo vednosti.

Vednost je namreč vedno sestavljena iz dvojega. Artikulirajo jo formalni elementi, se pravi označevalci, kar je očitno, vendar pa označevalna artikulacija ne zadošča za vednost. Za njen obstoj se mora označevalec uživati, njegovo delovanje mora biti užitek. Ta tema vednosti kot užitega označevalca je pri Lacanu eksplicitno prisotna od začetka *Hrbtne strani psihoanalize*. Gre za nekaj novega, kar se doda njegovi prvi tezi, ki je v govorici prepoznala operator, ki deluje na živi užitek, da bi ga negativiral. Medtem ko je to nekaj drugega: govorno orodje, ki postane objekt, se uživa. Verjetno poznate šokantne izjave: »NZV je, da bit s tem, ko govori, uživa«, in pa simptom je »način, kako uživati NZV«. Od tod izhaja posledica za znameniti prenos psihoanalize: Lacan pravi, da ni informacije, ki bi držala, temveč le formiranost za rabo, toda ne za rabo mišljenja, temveč prej za antifilozofsko rabo, ki je raba užitka. Sicer pa so bitja, ki so prenašala črko, to dejansko vedno plačala s precejšnjimi nevšečnostmi.

Uživana vednost naredi konec idealu prenosa v skladu z znanstvenim modelom.

Kako postane nekdo »formiran za rabo« določene vednosti? Tu bi bilo treba razviti veliko posledic in komentarjev, vendar pa je gotovo vsaj nekaj: tega se ni mogoče naučiti iz knjig, saj se ne prebije skozi univerzitetni diskurz.

42

Nemara torej v psihoanalizi? Vprašanje. So za to potrebne predispozicije? Rekla bi, da nedvomno.

Prevedla Ana Žerjav